

Perkembangan Institusi Wakaf Kesihatan (Darussifa) Dalam Kerajaan 'Uthmaniyyah

Nur Ainul Basyirah Alias ¹, Ermy Azziaty Rozali ¹

¹ Jabatan Pengajian Arab dan Tamadun Islam, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, Malaysia

Progres Artikel

Diterima: 22 Jun 2016

Disemak: 19 Julai 2016

Diterbit: 21 Julai 2016

*Corresponding Author:

Nur Ainul Basyirah Alias,
Jabatan Pengajian Arab dan
Tamadun Islam, Fakulti
Pengajian Islam,
Universiti Kebangsaan
Malaysia, Bangi, Malaysia;
Email:
ainulmardiah9@gmail.com

Abstract: Waqf health institution or waqf hospital is one of the charity centre built by the Ottoman ruler. It was rapidly growth and became an example and had proven of social justice in Islam. It was built in almost every central government administration such as Istanbul, Edirne and Bursa. Besides, this institution is also built with other unit in a complex building such as public kitchen, library, mosque, school, college, and public bath. Along with the development of science and technology in 15th and 16th century, this waqf health institution also used as a medical school. This study aim to assess the development of waqf in this institution classify by category of waqf hospital built in Ottoman empire. In addition, the study was conducted by using qualitative method and historical studies. While, the data collection used the method of document analysis to analyse the data. In this research, all hospitals were supported by waqf funds. Through this study, it can be concluded that the waqf hospital were established by waqf funds from Ottoman ruler or wealthy persons.

Keywords: Ottoman Empire, Waqf Hospital, Medicine, Islamic Civilisation.

Abstrak: Institusi wakaf kesihatan yang dipelopori dengan pesat dalam kerajaan 'Uthmaniyyah merupakan salah satu cabang kebajikan sosial daripada pemerintah kepada rakyat. Ia terbina hampir di setiap pusat pemerintahan kerajaan 'Uthmaniyyah seperti Istanbul, Edirne dan Bursa. Malah, institusi ini turut dibina bersama beberapa unit bangunan lain di dalam kompleks wakaf contohnya dapur awam, sekolah perubatan, tempat mandi (hamam), perpustakaan dan masjid. Seiring dengan perkembangan sains dan teknologi dalam kerajaan 'Uthmaniyyah pada abad ke-15M, institusi kesihatan ini bergerak dan beroperasi sebagai satu tempat mempraktikkan ilmu sains perubatan yang dipelajari dalam institusi pendidikan. Kajian ini bertujuan untuk mengkaji perkembangan institusi kesihatan wakaf dalam kerajaan 'Uthmaniyyah di samping meneliti penubuhan institusi ini dengan mengelaskannya mengikut tahun. Selain itu, kajian ini dilakukan dengan menggunakan metode kualitatif yang berbentuk kajian sejarah manakala, kaedah pengumpulan data pula menggunakan kaedah analisis dokumen. Hospital-hospital yang dikaji adalah hospital dalam kerajaan 'Uthmaniyyah yang menjalankan aktiviti daripada pembiayaan dana wakaf. Melalui kajian ini dapat diketahui bahawa institusi wakaf kesihatan ini ditubuhkan hasil pembiayaan dana wakaf yang datangnyanya daripada pemerintah atau orang perseorangan yang kaya.

Kata kunci: Kerajaan 'Uthmaniyyah, hospital wakaf, sains perubatan, tamadun Islam.

Pengenalan

Wakaf kesihatan merupakan salah satu jenis wakaf yang berkembang pesat dalam dunia Islam sejak kurun ke-3H lagi. Ia diwujudkan sebagai sebuah institusi dan sistem yang berfungsi dalam memberikan rawatan dan perkhidmatan kepada rakyat, di samping menyediakan kemudahan kepada para pengkaji dan ahli perubatan untuk mempraktikkan ilmu mereka. Pada awal era wakaf ini diperkenalkan, terdapat hospital dan sekolah perubatan yang ditubuhkan di beberapa buah bandar umat Islam seperti Damasyik, Baghdad, dan Kaherah. Para pemerintah Islam pada ketika itu merasakan

kepentingan wakaf kesihatan ini ditubuhkan bagi mengubati mangsa perang yang cedera dan sakit (Nur Athira 2014).

Metodologi

Reka bentuk kajian kualitatif ini berbentuk kajian sejarah yang mengkaji dan menganalisis beberapa contoh hospital wakaf yang dibina dalam kerajaan 'Uthmaniyyah. Selain itu, kajian ini menggunakan kaedah analisis dokumen dalam mengumpulkan data. Kaedah ini digunakan sepanjang kajian sejarah ini berlangsung bertujuan untuk mendapatkan data-data

primer dan sekunder berkaitan institusi ini. Oleh itu, kajian ini menggunakan sumber-sumber primer dan sekunder di Malaysia dan Turki.

Kajian ini juga menganalisis bahan-bahan bertulis melalui media elektronik seperti buku, manuskrip, artikel jurnal, ensiklopedia, tesis, latihan ilmiah, pamflet, laporan dan makalah yang berautoriti. Bahan-bahan yang diperoleh ini menggunakan bahasa Melayu, bahasa Inggeris, bahasa Turki dan bahasa Arab. Proses penterjemahan bahan-bahan ini dilakukan dengan teliti mengikut makna yang dimaksudkan.

Kaedah pemerhatian atau juga dikenali sebagai kajian lapangan juga digunakan dalam kajian ini bertujuan mendapat maklumat terperinci dan mendalam tentang hospital-hospital ini. Dengan menggunakan kaedah ini, dapat mengukuhkan lagi maklumat yang diperoleh.

Wakaf Pada Zaman Kerajaan 'Uthmaniyyah

Istilah wakaf pada zaman kerajaan 'Uthmaniyyah menurut Masters (2009) di dalam *Encyclopedia of The Ottoman Empire* adalah merujuk kepada pendapatan negara hasil daripada cukai tanaman, sewa rumah, kedai, tempat mandi awam dan pinjaman kewangan tanpa faedah. Wakaf ini digunakan secara langsung untuk menampung institusi dan penerima tertentu seperti masjid, sekolah, hospital, rumah kebajikan, dapur awam, kubu, jambatan, makanan burung, pancuran air dan tabung wang hantaran untuk rakyat yang ingin berkahwin.

Institusi wakaf kesihatan ini juga disebut sebagai hospital atau *dariüşşifa* dalam kerajaan 'Uthmaniyyah. Biasanya ia terletak di dalam kompleks yang mana terdapat masjid dan madrasah. *Dariüşşifa* ini menyerupai hospital pada era pemerintahan Saljūq yang dinamakan *bimarhane*. Kedua-dua hospital ini merupakan institusi kesihatan yang dibiayai oleh wakaf dan juga memberikan perkhidmatan dan rawatan secara percuma kepada rakyat yang miskin. Di samping itu, dari segi strukturnya, *dariüşşifa* ini seakan-akan sebuah rumah tumpangan bagi orang yang sedang dalam permusafiran (Günergun & Etker 2009).

Pengurusan dan pentadbiran wakaf kesihatan ini biasanya diletakkan di bawah seorang wazir atau penyelia (sheikhul Islam) yang dilantik oleh pemerintah atau sultan (Ihsanoglu 2009). Ia ditugaskan untuk menyelia dana wakaf dan membahagi-bahagikannya kepada setiap jabatan yang ada di dalamnya. Walau bagaimanapun, wakaf kesihatan ini tetap diletakkan di bawah pengawasan sultan dan pemerintah secara langsung. Di samping itu, semua perkhidmatannya termasuklah rawatan pesakit, ubat-ubatan dan penempatan pesakit juga adalah percuma. Lebih menarik lagi apabila semua perkhidmatan ini ditawarkan kepada sesiapa sahaja yang datang ke sana tidak mengira bangsa, agama, dan latar belakang kehidupan.

Bagi hospital yang diasaskan oleh pemerintah, dana wakaf yang disalurkan kepada institusi ini diberikan melalui hasil pendapatan sultan dan lebihan pendapatan negara. Melalui dana wakaf ini, rakyat dapat menikmati kemudahan percuma di hospital tersebut. Namun begitu, terdapat pandangan sarjana seperti Mossensohn (2003) yang menyatakan tujuan pembinaan institusi wakaf ini adalah untuk mengekalkan kuasa dan pengaruh terhadap rakyat. Setelah diteliti dan dianalisis, kajian ini mendapati bahawa tidak dapat dinafikan pembinaan

hospital wakaf merupakan salah satu cara untuk mendapat sokongan rakyat dan meluaskan pengaruh pemerintah, tetapi amalan ini secara dasarnya bertujuan mewujudkan keadilan sosial dalam sesebuah negara. Di samping itu, cara ini bertujuan untuk umat Islam mendekatkan diri kepada Allah s.w.t.

Hospital Wakaf Terawal Dalam Pemerintahan Kerajaan 'Uthmaniyyah

Sebelum hospital wakaf dalam kerajaan 'Uthmaniyyah dibina, terdapat juga hospital wakaf yang telah diwujudkan dalam kerajaan Saljūq pada abad ke-14M iaitu Hospital Amasya. Setelah kerajaan Saljūq jatuh, hospital-hospital ini tetap dibangunkan oleh kerajaan 'Uthmaniyyah malah, mereka menambah bilangan hospital lain bagi menjaga kepentingan masyarakat.

Hospital Bayezit I

Hospital pertama yang dibina dalam kerajaan 'Uthmaniyyah berunsurkan wakaf kesihatan ialah Hospital Beyazit I yang terletak di Bursa (Mossensohn 2003). Ia dibina pada tarikh 12 Mei 1400M dan terletak di bahagian Timur kaki gunung Olympus, bersebelahan dengan sebuah masjid di dalam kompleks Sultan Yıldırım, Bursa. Hospital ini mengambil contoh model hospital dalam kerajaan Saljūq dan ia dinamakan bersempena nama pemerintah pada ketika itu iaitu Sultan Beyazit I yang memerintah pada tahun 1389M-1402M. Menurut Sari (2005) pakar perubatan di hospital ini dilatih di sekolah perubatan dan mempunyai bilik khusus di dalam hospital tersebut. Penubuhan piagam hospital ini kemudiannya dicatat oleh seorang kadi di Bursa iaitu Molla Fenâri Mehmed b. Hamza (Ayduz 2004).

Menurut Kahya & Erdemir (1997) dalam buku *Medicine in The Ottoman Empire (and other scientific developments)*, hospital ini bukan sahaja merupakan tempat rawatan bagi pesakit, malah ia juga adalah sebuah sekolah perubatan. Para petugas di sini terdiri daripada ketua doktor, beberapa orang doktor bedah, doktor mata, ahli farmasi, tukang masak dan seorang tukang cuci. Pada tahun 1400M, hospital ini melantik seorang pakar perubatan dari Iran yang bernama Husnu Efendi untuk bertugas di sana.

Hal ini menunjukkan bahawa, pada ketika itu kerajaan 'Uthmaniyyah belum mempunyai doktor yang mahir dalam bidang perubatan dan pengurusan hospital serta belum mempunyai institusi yang dapat melatih para doktor. Selain itu, kerajaan 'Uthmaniyyah juga menerima beberapa pakar perubatan daripada kerajaan Saljūq dan negara Islam yang lain seperti Mesir dan Syria (Ayduz 2007). Pada awal penubuhan Hospital Beyazit I ini, terdapat sebuah bahagian sahaja bagi menempatkan pesakit mental. Namun begitu, setelah beberapa tahun kemudian hospital ini telah bertukar sepenuhnya menjadi sebuah hospital untuk para pesakit mental sehinggalah akhir abad ke-19 masihi (Ayduz 2004).

Pengkaji berpendapat bahawa Hospital Beyazit I ini sangat penting dalam memperlihatkan kewujudan institusi kesihatan wakaf pada awal pemerintahan kerajaan 'Uthmaniyyah.

Hospital Wakaf Terawal Di Istanbul

Setelah pembukaan kota Konstantinople pada tahun 1453M, sultan pada ketika itu iaitu Sutan Mehmet II telah memindahkan pusat pentadbiran kerajaan 'Uthmaniyyah dari Edirne ke kota Konstantinople lalu

mengubah namanya kepada Istanbul. Oleh itu, pelbagai pembangunan dilakukan terhadap Istanbul demi memastikan ia menjadi sebuah pusat perkembangan ilmu dan negara yang makmur kepada semua lapisan masyarakat.

Hospital Fatih

Hospital Fatih yang terletak di dalam kompleks Fatih, Istanbul merupakan hospital wakaf pertama yang dibina setelah pusat pentadbiran kerajaan 'Uthmaniyyah beralih dari Edirne ke Istanbul pada tahun 1453M. Ia siap dibina oleh seorang arkitek berbangsa Greek yang bernama Atik Sinan pada tahun 1470M. Pengasas kepada penubuhan hospital ini merupakan Sultan Mehmet II yang memerintah kerajaan 'Uthmaniyyah pada tahun 1451M-1481M. Lokasi hospital ini terletak di atas bukit keempat diantara 7 bukit yang mengelilingi Istanbul. Menurut Yılmaz (2009) dan Clark (2010) pula, ia dibina di atas tapak gereja Holy Apostles yang mana ditawan oleh umat Islam apabila kota Konstantinople jatuh ke tangan tentera Islam. Hospital ini mempunyai 70 buah bilik, 80 kubah dan terdapat bahagian pesakit wanita yang diasingkan daripada pesakit lelaki (Ihsanoğlu 2001).

Hospital ini mempunyai ruangan bagi menempatkan pesakit bukan Islam. Untuk melengkapkan petugas di Hospital Fatih ini, Sultan Mehmet II menjemput beberapa doktor daripada luar Istanbul untuk berkhidmat di hospital beliau. Antaranya ialah dua orang doktor lelaki berbangsa Iran yang bernama Qutb al-Dīn al-Ajamī dan Ya'qūb Pasha. Salah seorang daripada mereka kemudiannya dilantik sebagai doktor peribadi Sultan Mehmet II sendiri (Ayduz 2007). Kedua mereka merupakan doktor pakar mata, pakar bedah dan juga ahli farmasi. Selain itu, ditugaskan dua orang tukang masak untuk menyediakan hidangan kepada para pesakit di hospital ini (Clark 2010).

Selain itu, cara rawatan bagi pesakit mental di hospital ini adalah dengan menggunakan muzik. Namun begitu, ia bukan sahaja menempatkan pesakit mental tetapi juga pesakit lain. Ini dibuktikan dengan kewujudan jawatan doktor pakar bedah dan pakar mata (Kahya & Erdemir 1997). Di samping memberikan rawatan percuma kepada pesakit, Hospital Fatih juga menyediakan pendidikan kepada para pelajar perubatan yang bakal menjadi doktor kelak. Ini dapat memudahkan para pelajar bagi mempraktikkan teori yang mereka pelajari kepada pesakit di hospital. Dana bagi hospital ini diterima melalui hasil duit sewaan daripada kedai-kedai di bawah pemerintahan Sultan Mehmet II. Direkodkan bahawa perbelanjaan harian bagi Hospital Fatih ialah kira-kira 200 akçe yang kemudiannya dinaikkan kepada 300 akçe kerana anggaran itu masih tidak mencukupi untuk menampung keperluan para pesakit (Mossensohn 2003).

Kajian ini membuktikan bahawa Hospital Fatih merupakan sebahagian tanda penaklukan tentera Islam ke Eropah yang dilihat bukan sahaja membawa kebaikan kepada orang Islam tetapi turut menjaga kebajikan rakyat yang bukan Islam.

Hospital Wakaf Pada Zaman Kemuncak Ilmu Pengetahuan

Abad ke-16M merupakan zaman keemasan dalam penaklukan wilayah, ketenteraan dan perkembangan ilmu pengetahuan dalam kerajaan 'Uthmaniyyah. Kemuncak perkembangan ilmu pengetahuan ini memperlihatkan pelbagai institusi kesihatan dan pendidikan wakaf

ditubuhkan dengan lebih banyak kerana jumlah rakyat yang semakin bertambah dari masa ke semasa. Hal ini didorong oleh kemasukan imigran luar daripada Eropah dan Asia yang datang ke Istanbul bagi pelbagai tujuan seperti perdagangan dan pelaksanaan aktiviti-aktiviti saintifik.

Hospital Suleymaniye

Sultan Suleyman merupakan salah seorang sultan dalam kerajaan 'Uthmaniyyah yang terkenal dengan pembangunan Kompleks Suleymaniye, di mana terdapat sekolah perubatan di dalamnya (Ayduz 2007). Hospitalnya pula terletak di sisi sebuah lorong bernama Tiryakiler Carsisi yang memisahkan antara hospital dan sekolah perubatan (Ayduz 2007).

Sebagaimana Sultan Mehmet II ketika penubuhan Hospital Fatih, Sultan Suleyman juga melantik seorang doktor pakar mata berbangsa yahudi bernama Mûsa bin Hamûn untuk berkhidmat sebagai doktor peribadinya. Begitu juga terdapat ramai doktor bukan Islam yang bertugas di istana beliau. Setelah itu, bilangan pakar perubatan mula bertambah lebih-lebih lagi apabila sekolah perubatan Suleymaniye ditubuhkan (Ayduz 2007).

Menurut Ayduz (2007), pembinaan sekolah perubatan dan hospital secara bersebelahan di kompleks Suleymaniye ini merupakan hal yang pertama kali dilakukan di Istanbul malah ia menyerupai hospital universiti pada zaman sekarang. Begitu juga dengan stor ubat-ubatan, dapur awam dan tabhane yang berfungsi secara langsung kepada keperluan hospital.

Kompleks ini juga ditubuhkan melalui dana wakaf, termasuklah di bahagian hospitalnya. Antara hasil wakaf yang menjadi dana dalam menubuhkan Hospital Suleymaniye ini ialah daripada hasil pasar buah-buahan, bazaar dan kedai-kedai kecil. Ia sangat signifikan dengan keadaan semasa Istanbul yang menjadi pusat perkembangan ilmu pengetahuan pada ketika itu.

Hospital Wakaf Bangsawan Wanita Terawal

Pada kebiasaannya, hospital wakaf yang ditubuhkan ini diasaskan oleh pemerintah iaitu sultan, seperti contoh Sultan Mehmet II. Namun begitu, terdapat juga hospital yang diwujudkan oleh golongan wanita bangsawan seperti anak perempuan atau isteri kepada sultan.

Hospital Nurbanu

Hospital ini merupakan sebahagian daripada kompleks masjid yang dibina pada tahun 1570M-1579M oleh arkitek kerajaan 'Uthmaniyyah terkenal, Mimar Sinan. Ia memang direka bentuk untuk menjadi institusi kesihatan dengan mempunyai blok khidmat sosial dan terletak di tengah-tengah dua tingkat laman dalam kompleks tersebut. Setelah siap dibina, hospital ini mula beroperasi seperti mana hospital lain. Namun begitu, disebabkan faktor kerosakan yang tidak dibaiki dan faktor masa, bangunan hospital ini hanya digunakan untuk menempatkan pesakit mental bermula abad ke-19M. Ia menempatkan pesakit mental untuk lelaki manakala pesakit mental wanita diletakkan di ruangan madrasah Darul Hadis yang digunakan sebagai bahagian hospital tambahan.

Sumber dana bagi menampung kos hospital wakaf ini didapati daripada hasil tanah di Istanbul, Anatolia dan Rumelia. Antara perkara yang dibiayai melalui dana wakaf ini ialah dari segi bahagian perubatan. Sebagai contoh, dua orang pakar ditugaskan

untuk melakukan autopsi dan hal berkaitan anatomi. Mereka perlulah mempunyai kepakaran dalam bidang perubatan dan merupakan orang yang boleh dipercayai dalam kerjaya doktor. Gaji mereka dibayar sebanyak 25 dirham manakala seorang lagi doktor diberi 15 dirham setiap hari bertugas. Selain itu, hospital ini melantik dua orang pakar bedah dengan gaji dibayar sehari sebanyak lima dirham dan seorang lagi sebanyak empat dirham. Di samping itu juga, dua orang ahli farmasi turut diambil bekerja dengan bayaran sebanyak tiga dirham seorang pada setiap hari bertugas. Manakala dua orang ahli herba ditugaskan menyediakan herba dan sumber bahan mentah bagi membuat ubat-ubatan. Mereka diberi gaji dua dirham bagi setiap orang (Düzbakar 2006).

Dana wakaf bagi hospital ini juga menetapkan perbelanjaan sebanyak 200 dirham sehari untuk kos ubat-ubatan, makanan, minuman dan sebagainya. Selain itu, ditetapkan juga minuman dan ubatan yang berlebihan untuk diagihkan kepada orang luar hospital yang memerlukan. Pada kebiasaannya, agihan ini akan dilakukan pada hari Jumaat setelah mendapat keizinan daripada dua orang doktor yang meyakini mereka yang memohon benar-benar memerlukan rawatan (Düzbakar 2006).

Penubuhan hospital wakaf wanita ini menunjukkan keprihatinan pemerintah kepada wanita dalam hal kesihatan. Malah, ia menjelaskan bahawa wanita juga berfungsi dan berkecimpung dalam bidang yang kebanyakannya dipelopori kaum lelaki.

Hospital Wakaf Persendirian Pertama

Selain daripada hospital-hospital wakaf yang dibina oleh pemerintah dan digelar sebagai *imperial waqf*, terdapat juga hospital dan institusi kesihatan wakaf persendirian yang ditubuhkan oleh orang perseorangan dalam kerajaan 'Uthmaniyyah. Hal ini wujud apabila ramai orang-orang yang kaya dan golongan bangsawan yang berpindah masuk ke Istanbul dan menetap di sana. Mereka dengan rela hati mewakafkan sebahagian harta untuk dijadikan sebagai hospital, dan beberapa kemudahan lain bagi kegunaan masyarakat pada ketika itu. Pada ketika ini, alatan dan perubatan moden telah diperkenalkan di dalam hospital

Hospital Zeynep-Kamil

Dalam kerajaan 'Uthmaniyyah juga terdapat beberapa hospital wakaf persendirian yang ditubuhkan untuk masyarakat awam. Antara hospital wakaf persendirian yang terawal ialah Hospital Zeynep-Kamil yang dibina pada tahun 1875M. Ketika dibina, hospital ini mengikut ciri-ciri hospital waqaf tradisional dalam kerajaan 'Uthmaniyyah. Pengasas hospital ini adalah merupakan bangsawan penting dalam kerajaan 'Uthmaniyyah iaitu menteri Sultan 'Abdulaziz, Yusuf Kamil Pasha dan isterinya Puteri Zeynep iaitu anak kepada Mohammad 'Ali, seorang penguasa dari Mesir. Ia terletak di Üsküdar (Scutari)(Günergun & Etker 2009).

Pada awal penubuhannya dan ketika Puteri Zeynep masih hidup, hospital ini hanya dikhaskan untuk wanita terutamanya daripada golongan miskin. Hospital ini juga memainkan peranan yang sangat penting terutamanya dalam memperkenalkan bidang baru dalam dunia perubatan ketika itu. Antara bidang yang dipelopori oleh hospital ini ialah teknologi pembedahan terkini dan penjagaan pesakit (Günergun & Etker 2009). Setelah itu, ia digunakan untuk menempatkan pesakit yang cedera dalam Perang Balkan pada tahun 1912M

sehingga 1913M dan Perang Dunia Pertama. Antara 1920M sehingga 1927M pula hospital ini ditukarkan sebagai pusat penempatan pesakit mental dan menjadikannya sebagai klinik neurosurgi pertama di Turki. Namun begitu, pada tahun 1935M ia telah diubah kepada hospital bersalin (Etker et al. 2004).

Selain itu, Hospital Zeynep-Kamil ini tidak seperti hospital wakaf yang lain kerana penjaga wakaf hospital ini berhak merekrut mana-mana staf dan pekerja yang mereka kehendaki. Dokumen wakaf Puteri Zeynep ini terbahagi kepada dua bahagian; satu bahagian diperuntukkan untuk penyelenggaraan hospital, peraturan yang perlu dipatuhi dan juga maklumat tentang para pesakit manakala bahagian kedua pula adalah untuk perkara-perkara yang berkaitan secara tidak langsung tentang hospital beliau (Etker et al. 2004). Institusi kesihatan ini mulai lemah setelah kematian pengasasnya, Puteri Zeynep pada tahun 1884M.

Hospital Wakaf Bagi Kanak-Kanak

Sebelum abad ke-19M, telah wujud hospital wakaf khusus bagi wanita dalam kerajaan 'Uthmaniyyah. Selain itu, ada juga hospital yang dikhaskan untuk menempatkan pesakit-pesakit tertentu contohnya pesakit mental. Malah, diasingkan juga penempatan lelaki dan perempuan di dalam hospital-hospital tersebut. Pengelasan ini dilakukan berterusan pada abad ke-19M yang pada ketika itu pemerintahnya ialah Sultan Abdul Hamid II. Beliau mengasaskan sebuah hospital wakaf bagi kanak-kanak sahaja. Kepelbagaian hospital ini menjadikan institusi kesihatan di Istanbul lebih terfokus dan bersistem.

Hospital Kanak-kanak Hamidiye

Hospital kanak-kanak Hamidiye ini atau dalam bahasa Turkiya ialah Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi telah mula dibina pada 12 Mei 1898M dan siap pada tanggal 5 Jun 1899M. Hospital ini ditubuhkan di tengah-tengah kepesatan pembinaan hospital berunsurkan perubatan moden daripada barat yang mahu bertapak di Istanbul. Di bawah pemerintahan dan dana Sultan Abdul Hamid II, hospital ini dibina untuk menjaga kebajikan rakyat yang miskin dalam kerajaan 'Uthmaniyyah pada ketika itu dan diletakkan secara terus di bawah seliaan beliau. Tambahan pula, hospital ini merupakan sebuah binaan yang sangat signifikan dan didedikasikan buat anak perempuannya iaitu Hatice Sultan (Özbek 1999).

Hospital ini dibina berlainan daripada hospital dalam kerajaan 'Uthmaniyyah yang lain. Hal ini demikian kerana, ia bukanlah sebuah hospital yang turut dibina bersama bangunan lain seperti sekolah perubatan, dapur awam dan masjid sepertimana dalam sebuah kompleks. Sultan Abdul Hamid II memilih untuk membina Hospital Kanak-kanak Hamidiye ini di atas sebidang tanah kawasan kebun Balmumcu di Şişli.

Kanak-kanak yang mendapat rawatan di hospital ini bukan sahaja datang dari Istanbul sahaja, tetapi juga datang dari seluruh pelusuk daerah dalam kerajaan 'Uthmaniyyah. Antaranya ialah dari Konya, Adana dan Kars. Begitu juga dengan latar belakang para pesakit di hospital ini yang bukan sahaja daripada kalangan umat Islam malah terdapat pesakit bukan Islam daripada keturunan Yahudi, Armenia dan Greek. Dalam bulan Mei 1899M sehingga Februari 1907M, Hospital Kanak-kanak Hamidiye telah menempatkan seramai 18,000 pesakit dan menerima permohonan sebanyak

100,000 orang untuk menerima rawatan di hospital tersebut.

Selain daripada merawat pesakit, di hospital ini juga menyediakan perkhidmatan berkhatan bagi ribuan kanak-kanak di dalam kerajaan 'Uthmaniyyah. Sebagai sebuah institusi perubatan yang moden, cara berkhatan di hospital ini agak berlainan. Menurut Özbek (1999), rekod perubatan Hospital Kanak-kanak Hamidiye ini menyebut cara yang terperinci tentang kaedah saintifik yang digunakan untuk mengurangkan kesakitan ketika tempoh berkhatan. Setelah revolusi berlaku pada tahun 1908M, berlaku impak yang besar dalam kerajaan 'Uthmaniyyah terutamanya kepada institusi kebajikan kesihatan seperti hospital ini. Kerajaan yang baru memerintah telah mengubah organisasi dan menyusun semula struktur pentadbiran hospital serta meletakkannya di bawah *Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi*.

Hospital Wakaf Terakhir Dibiayai Golongan Bangsawan

Kerajaan 'Uthmaniyyah yang melalui siri-siri pembaharuan sistem negara pada era Tanzimat telah mengecilkan kuasa pemerintah dan mengubah sistem yang sedia ada. Pelbagai institusi kesihatan mahupun pendidikan yang dibiayai oleh dana wakaf terjejas, berikutan penyatuan dana-dana ini dibawah harta kerajaan. Demi kesejahteraan rakyat dan masyarakat pada ketika itu, sebuah institusi kesihatan wakaf dibina dan ia merupakan hospital wakaf terakhir yang wujud dalam pemerintahan kerajaan 'Uthmaniyyah. Kesan daripada penubuhan hospital ini pada abad ke-19M ialah, ia terpaksa bersaing dengan kemunculan hospital-hospital baru yang lebih moden dan canggih.

Hospital Vakıf Gureba

Hospital ini merupakan hospital wakaf yang terakhir dibiayai oleh golongan bangsawan dalam kerajaan 'Uthmaniyyah. Ia dinamakan sebagai Bezm-i Alem Gureba-i Müslimin yang bermaksud hospital bagi orang-orang Islam yang miskin. Sering dengan itu juga, ia berkait dengan nama ibu kepada Sultan Abdul Majid I iaitu Bezm-i Alem Valide Sultan. Namun begitu, hospital ini dikenali sebagai Hospital Vakıf Gureba dan dibina pada tahun 1845M. Ia didirikan sewaktu era Tanzimat berlaku ke atas kerajaan 'Uthmaniyyah di bawah pemerintah pada ketika itu iaitu Sultan Abdul Majid I. Secara tidak langsung, hospital ini juga turut mengalami perubahan dari segi kelengkapan dan alatannya. Ia mempunyai kapasiti yang lebih luas daripada sebuah hospital bersaiz sederhana dan dipanggil sebagai hastane, iaitu perkataan yang digunakan bagi merujuk kepada hospital moden pada zaman tersebut.

Selain itu, merujuk Günergun & Etker (2009), hospital ini masih lagi mempraktikkan prinsip lama hospital dalam kerajaan 'Uthmaniyyah walaupun ia merupakan sebuah hospital moden. Pada dasarnya, Hospital Vakıf Gureba ini berusaha untuk memacu kemodenan dalam bidang perubatan dalam kerajaan 'Uthmaniyyah walaupun ilmu sains perubatan daripada Barat mula dipraktikkan di Istanbul. Dana hospital ini ditaja oleh golongan diraja 'Uthmaniyyah, manakala staf dan pekerja di hospital ini dilantik oleh pihak pemerintah. Dianggarkan sebanyak 4,177315.5 kurush jumlah hasil wakaf Sultan Abdul Majid I daripada bulan Mac 1850M sehingga bulan Februari 1852M dan mempunyai lebih sebanyak 2,069102 kurush. Malah,

sebelum itu juga pendapatan negara mempunyai lebih banyak (Öztürk 2000).

Menurut Mossensohn (2007), gaji doktor di hospital ini diberi mengikut hari mereka bekerja. Para doktor akan diberikan gaji dalam bentuk wang dan juga mendapat makanan harian di dapur hospital. Cara pembayaran gaji ini jarang diamalkan dalam kerajaan 'Uthmaniyyah yang mana hanya wang sahaja di bayar kepada mereka. Namun begitu, hal ini mula diaplikasikan sekitar pertengahan abad ke-19M. Cara pembayaran gaji ini juga dilaksanakan kepada pekerja bawahan yang lain.

Kesimpulan

Penubuhan institusi wakaf kesihatan ini adalah merupakan inisiatif yang baik dan berkesan dalam menangani masalah ekonomi rakyat dan penduduk sesebuah negara. Dengan menyalurkan harta atau pembiayaan harta wakaf daripada pemerintah, rakyat dapat menikmati kualiti kesihatan secara berterusan tanpa rasa terbeban. Dengan pengakhiran operasi beberapa hospital wakaf dan pembinaannya memberikan impak yang besar kepada rakyat yang memerlukan. Hal ini demikian kerana, konsep yang dibawa oleh institusi wakaf kesihatan ini sangat bertepatan dengan konsep maqasid syariah iaitu menjaga nyawa yang dibawa oleh Islam. Begitu juga dengan pembiayaan dana yang diberikan menggunakan harta wakaf melalui pelbagai cara. Hal ini memperlihatkan unsur keadilan sosial yang berjaya dilahirkan, sebagaimana cara pemerintahan rasulullah s.a.w ketika memerintah kota Madinah dan membuka kota Mekah.

Rujukan

- Altın, B.Ö. t.th. Mental Hospitals in The Late Ottoman and Early Republican Era. Turkish Cultural Foundation.
<http://www.turkishculture.org/architecture/hospital-s-964.htm> (Accessed on May 8, 2016).
- Anon. 2008. Wills, deeds, acts: Women's civic gift-giving in Ottoman empire. *Gender, Place and Culture* 15(5): 519-532.
<http://enginfisin.eu/assets/2008b.pdf> (Accessed on Oktober 30, 2014).
- Ayduz, S. 2004. Science and Related Institutions Within The Ottoman Administration During The Classical Period. *Foundation for Science Technology and Civilisation* April: 1-20.
<http://www.muslimheritage.com/uploads/OttomanInstitutions2.pdf> (Accessed on Oktober 17, 2014).
- Ayduz, S.2007. Süleymaniye Medical Madrasa (Dār al-Tib) in The History of Ottoman Medicine. *Foundation for Science Technology and Civilisation*. May: 1-16.
http://www.muslimheritage.com/uploads/Suleyman_iye_Medical_Madrasah.pdf (Accessed on Oktober, 17 2014).
- Clark, P. 2010. Istanbul: A Cultural and Literary History. Oxford: Signal Books Ltd. ISBN: 1904955762.
- Düzbakar, O. 2006. Charitable Women and Their Pious Foundations In The Ottoman Empire: The Hospital of The Senior Mother, Nurbanu Valide Sultan. *Journal of the International Society for the History of Islamic Medicine (JISHIM)* 5: 11-20.

- <http://www.ishim.net/ishimj/910/JISHIM%20NO.10%20PDF/03.pdf> (Accessed on Jan 15, 2015).
- Erdal, G. & Erbaş, İ. 2013. Darüşşifas where music therapy was practiced during Anatolian Seljuks and Ottomans. *Journal of History Culture and Art Research* Jil. 2(1): 1-20. DOI: 10.7596/taksad.v2i1.99.
- Etker, Ş. Günergun, F. Köşe, A. 2004. The Foundation of the Zeynep-Kamil Hospital in Scutari, Istanbul Waqf Documents. *Bilim Tarihi History of Science* 5(2): 1-37. <http://www.bilimtarihi.org/OBA/2004-5-2-1.htm> (Accessed on Mei 8, 2016).
- Freely, J. 2011. *A History of Ottoman Architecture*. Southampton: WIT press. ISBN: 978-1-84564-507-6.
- Günergun, F. & Etker, Ş. 2009. *The Encyclopedia of The Ottoman Empire*. New York: Facts On File, Inc. Pp: 357-362. ISBN-13: 978-0-8160-6259-1.
- Günergun, F. & Etker, Ş. 2009. Waqf endowments and the emergence of modern charitable hospitals in the Ottoman Empire: the case of Zeynep-Kamil hospital in Istanbul. *The Development of Modern Medicine in Non-Western Countries Historical Perspectives*. Homoz Ebrahimnejad (pnyt.) New York: Routledge. ISBN: ISBN 978-0-203-89160-5.
- Ihsanoglu, E. (pnyt.). 2001. *History of The Ottoman State Society & Civilisation*. Istanbul: Research Centre for Islamic History, Art and Culture (IRCICA). ISBN: 92-9063-051-5.
- Ihsanoglu, E. 2009. *The Encyclopedia of The Ottoman Empire*. New York: Facts On File, Inc. Pp: 198-204. ISBN-13: 978-0-8160-6259-1.
- Kahya, E. & Erdemir, A.D. 1997. *Medicine in the Ottoman empire (and other scientific developments)*. Istanbul: Nobel Medical Publications LTD Şti.
- Masters, B. 2009. *The Encyclopedia of The Ottoman Empire*. New York: Facts On File, Inc. pp: 204-206. ISBN-13: 978-0-8160-6259-1
- Mossensohn, M.S. 2003. *Charity and Hospitality: Hospitals in the Ottoman Empire in the Early Modern Period. Poverty and Charity in Middle Eastern Contexts*. Albany: New York Press. ISBN: 0-7914-5737-0.
- Mossensohn, M.S. 2007. Health as a social agent in Ottoman patronage and authority. *New Perspectives on Turkey* no. 37: 147-175. DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/S0896634600004763>.
- Mossensohn, M.S. 2009. *Ottoman Medicine: Healing and Medical Institutions (1500-1700)*. Albany: State University of New York Press. ISBN: 978-1-4384-2529-0.
- Nur Athira Hani Abdul Rahman. 2014. *Pelaksanaan Wakaf Kesehatan di Malaysia*. Tesis Sarjana, Jabatan Syariah, Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Özbek, N. 1999. *The Politics of Poor Relief in The Late Ottoman Empire 1876-1914. New Perspective on Turkey* Musim Luruh: 1-33.
- <http://www.ata.boun.edu.tr/faculty/NadirOzbek/Publications/E02.pdf> (Accessed on December 27, 2014).
- Öztürk, N. 2000. The wakf in the Ottoman period: a social policy perceptive. *Cicek* 3(1): 790-800. <http://www.islamicmanuscripts.info/reference/articles/Cicek-2000-Civilisation-3/Cicek-2000-Civilisation-3-1-790-800-Ozturk.pdf> (Accessed November 20, 2014).
- Sari, Nil. 1996. *Women Dealing with Health during The Ottoman Reign*. <http://www.muslimheritage.com/article/mwomen-dealing-health-during-ottoman-reign#affiliation> (Accessed on November 23, 2015).
- Sari, Nil. 2005. *Educating the Ottoman physician. Foundation for Science Technology and Civilisation* August: 1-21. <http://www.muslimheritage.com/uploads/EducatingOttomanDoctors.pdf> (Accessed on November 7, 2014).
- Yılmaz, N. 2009. *The Encyclopedia of The Ottoman Empire*. 2009. New York: Facts On File, Inc. pp: 216-217. ISBN-13: 978-0-8160-6259-1.